Kanuni za Uhariri

Mhashamu*
Garland F. Byers, Jr., J.D., D.D.‡
Askofu kwa Mataifa, chini ya Agizo la Kitume

Mtakatifu Yeronimo Akiandika, na Caravaggio (1605–06), Galleria Borghese, Roma. Fuvu ni memento mori: kifo chaweza kuja saa yoyote, na kwa hiyo ndipo wito wa kutubu: "Tubuni, kwa maana Ufalme wa Mbinguni umekaribia." (Mathayo 4:17, Neno).

Kikoa cha umma.

Maandishi ya Mwandishi wa Ufalme hufuata kanuni zilizoelezwa hapa chini. Zimeelezwa hapa ili kila msomaji ajue jinsi Maandiko na mamlaka mengine yanavyonukuliwa, kwa nini vyanzo fulani vinanukuliwa, na alama na miundo inayotumiwa katika kurasa hizi inamaanisha nini.

Maandiko Matakatifu

Maandiko hayabadilishwi kamwe. Maandiko hunukuliwa neno kwa neno, sawasawa kabisa na yalivyochapishwa katika toleo linalotajwa, wala hayabadilishwi kamwe, kwa hali yoyote, kwa sababu yoyote. Hakuna neno, herufi wala alama ya uakifishaji inayoongezwa, kuondolewa au kubadilishwa, wala hakuna alama ya msisitizo au ya kiuchapaji inayowekwa ndani yake. Pale ambapo matini iliyochapishwa inaonekana kuwa na kosa la sarufi, la tahajia au la uchapaji, huachwa sawasawa kabisa kama ilivyo. Maandiko ni matakatifu, na hakuna kinachofanywa juu yake kwa kisingizio cha kuyasahihisha. Askofu Byers anapotaka kutoa maoni juu ya fungu fulani, hufanya hivyo kwa maneno yake mwenyewe, nje ya nukuu.

Biblia zinazotumiwa. Kwa Kiingereza, Maandiko hunukuliwa kutoka King James Version (matini sanifu ya mwaka 1769, pamoja na Apokrifa). Katika kila lugha nyingine, Maandiko hunukuliwa kutoka toleo la Biblia Takatifu lililothibitika na lililochapishwa katika lugha ambayo msomaji anaisoma; kamwe hayatafsiriwi upya kutoka Kiingereza. Kila juhudi imefanywa kunukuu kutoka toleo rasmi la chama cha Biblia kinachotambulika popote inapowezekana. Matoleo yaliyo katika kikoa cha umma yametumiwa kote, hasa ili kuepuka maswali ya hakimiliki na kungoja kibali cha kutumia toleo lenye hakimiliki. Hata hivyo, katika hali fulani ambapo ilikuwa busara na lazima, kibali kimeombwa kutoka kwa chama cha Biblia kinachohusika na lugha hiyo. Matoleo ambayo bado yana hakimiliki hutumiwa kwa idhini ya wachapishaji wake, iwe imetolewa moja kwa moja au kupitia leseni iliyochapishwa na mchapishaji, au, pale sheria inaporuhusu, kama matumizi ya haki.

Toleo hutajwa. Kila nukuu ya Maandiko hulitaja toleo ambalo imenukuliwa kutoka kwake, kwa mfano “(KJV)” kwa Kiingereza, “(Schlachter 1951)” kwa Kijerumani, au “(Neno)” kwa Kiswahili.

Kuhesabiwa kwa mistari. Baadhi ya Biblia huhesabu mistari fulani kwa namna tofauti, hasa katika Zaburi. Kila lugha hunukuu kwa kufuata hesabu ya Biblia yake yenyewe, hivyo rejeo

laweza kutofautiana kidogo na rejeo la Kiingereza la fungu hilohilo.

Maneno ya Kristo. Maneno ya Kristo, pamoja na alama zake za kunukuu, huchapishwa kwa rangi nyekundu, kama Askofu Byers anavyoyaamua. Katika mafungu machache inabishaniwa kama ni Kristo au Mwinjilisti anayesema, kama katika Yohana 3:16; mafungu kama hayo huachwa kwa rangi nyeusi.

Vitabu vya kanuni tofauti. Makanisa yote hayapokei vitabu vilevile kuwa Maandiko. Kitabu kinachopokelewa katika baadhi ya makanisa na kisichopokelewa katika mengine, kama vile vitabu vya Apokrifa au vya kanuni ya Kanisa la Kiorthodoksi la Tewahedo la Ethiopia, kinaweza kunukuliwa, na kunukuliwa kwake hakumaanishi uamuzi wowote juu ya hadhi yake ya kikanuni.

Mpangilio wa Mamlaka

Vyanzo hupimwa kwa kufuata mpangilio ufuatao wa mamlaka, kutoka wa juu kabisa hadi wa chini kabisa. Kila mwandishi au andiko huwekwa katika daraja la juu kabisa analostahili; kanuni ya imani huwekwa pamoja na mtaguso ulioipitisha, isipokuwa Kanuni ya Imani ya Mitume huwekwa katika daraja la tisa na Kanuni ya Imani ya Athanasio katika daraja la kumi na moja.

1. **Maneno ya Kristo**, kama yalivyoandikwa popote katika Maandiko.
2. **Maandishi ya Mitume**: Mathayo; Yohana; 1, 2, na 3 Yohana; Ufunuo; nyaraka kumi na tatu za Paulo; na 1 na 2 Petro.
3. **Maandishi Mengine ya Agano Jipya**: Marko, Luka, Matendo, Waebrania, Yakobo, na Yuda.
4. **Agano la Kale**, pamoja na Apokrifa kama zilivyochapishwa katika King James Version ya mwaka 1611.
5. **Mababa wa Kitume**, wa kizazi kilichofuata Mitume (karibu mwaka 95–150 B.K.).
6. **Mababa wa Kabla ya Nikea**, kabla ya Mtaguso wa Nikea (mwaka 325 B.K.).
7. **Mababa wa Nikea na wa Baada ya Nikea**, pamoja na Mababa wa Jangwani.
8. **Mitaguso Saba ya Kiekumeni**, inayopokelewa na Mashariki na Magharibi pia, pamoja na kanuni za imani na maelezo yaliyopitishwa na kila mmoja.
9. **Mitaguso ya Baadaye**, isiyopokelewa na Mashariki na Magharibi kwa pamoja.

10. **Watakatifu**: maandishi ya mtu yeyote anayetambuliwa kuwa mtakatifu na Kanisa, la Mashariki au la Magharibi, ambaye hajawekwa katika daraja la juu zaidi.
11. **Maungamo, Katekisimu, na Nyaraka za Kipapa na za Kipatriaki.**
12. **Matini za Kiliturujia**, kama liturujia za kale na Book of Common Prayer.
13. **Waandishi Wakristo wa Kihistoria Wasiotangazwa Watakatifu.**
14. **Vyanzo vya Kale Visivyo vya Kikanuni na Visivyo vya Kikristo**, kama maandishi ya pseudepigrafa, Hati-kunjo za Bahari ya Chumvi, Yosefo, na wanahistoria wa Kigiriki na wa Kirumi.
15. **Utafiti wa Kisasa.**
16. **Kazi za Marejeo**, kama kamusi za lugha za kale na konkodansi, zinazotumika kama vifaa na si kama mamlaka.

Uchaguzi wa Vyanzo

Hakuna uungaji mkono unaomaanishwa. Kunukuliwa kwa ensiklika, au kwa kazi yoyote ya mwandishi wa dhehebu moja, au kwa kazi ya kanisa moja badala ya ile ya jingine, hakumaanishi kuliunga mkono dhehebu au kanisa hilo wala upendeleo wa aina yoyote. Fungu huchaguliwa kwa sababu tu Askofu Byers amelihukumu fungu hilo mahususi, kutoka katika chanzo hicho mahususi, kuwa la kufundisha hasa juu ya jambo linalojadiliwa, wala si kwa sababu nyingine yoyote. Si nia yake kuendeleza wala kuzuia dhehebu lolote lile.

Kweli iko pale inapopatikana. Askofu Byers anashikilia kwamba kweli iko popote mtu anapoipata. Kwa hiyo anaweza kunukuu vyanzo visivyo vya kidini, na kazi zisizo za kikanuni au ambazo bado zinabishaniwa miongoni mwa makanisa. Hufanya hivyo kwa sababu, akiwa mwandishi, amelihukumu fungu linalonukuliwa kuwa la kufundisha hasa, na amejiridhisha kwamba anachokisema ni kweli.

Nukuu na Marejeo

Nukuu ni neno kwa neno. Maneno yaliyo ndani ya alama za kunukuu daima ni maneno halisi ya chanzo kinachotajwa. Chanzo hakielezwi kamwe kwa maneno mengine kana kwamba ni nukuu. Pale ambapo maneno halisi ya chanzo hayawezi kuthibitishwa, hakinukuliwi.

Nukta tatu na mabano ya mraba. Nukta tatu (...) zinaonyesha kwamba nukuu inaanza au inaishia katikati ya sentensi ya asili, au kwamba maneno fulani yameachwa. Maneno yaliyo ndani ya mabano ya mraba katika nukuu hunakiliwa kama yanavyoonekana katika toleo linalonukuliwa. Hakuna kitu chochote kinachoingizwa kamwe ndani ya nukuu ya Maandiko.

Maelezo ya mwisho hutoa matini kamili. Kila mamlaka inayotajwa katika chapisho hutolewa kikamilifu katika maelezo yake ya mwisho, kwa maneno halisi ya chanzo, ili msomaji aweze kuisoma mamlaka yenyewe badala ya rejeo lake tu.

Marejeo. Isipokuwa pale ambapo mkengeuko umeelezwa waziwazi, marejeo na mpangilio hufuata *Chicago Manual of Style*, njia inayokubalika kwa ujumla kwa uandishi wa kitheolojia na wa kihistoria wa aina inayochapishwa hapa. Maandishi ya Mwandishi wa Ufalme yanaiacha kwa makusudi, na kwa sababu zifuatazo, katika mambo haya:

1. **Viwakilishi vinavyomrejelea Mungu huandikwa kwa herufi kubwa** (Yeye, Wake, Kwake), pamoja na maneno yaliyo mali Yake, kama vile "mkono Wake wa kuume." Chicago kwa kawaida huviandika kwa herufi ndogo. Hapa huandikwa kwa herufi kubwa kwa sababu ya uchaji.
2. **Nukuu zisizo kamili hubaki na nukta tatu zake.** Chicago kwa kawaida huacha nukta tatu mwanzoni au mwishoni mwa nukuu. Hapa hubakizwa, ili msomaji ajue daima pale ambapo nukuu, na hasa nukuu ya Maandiko, haitoi sentensi nzima.
3. **Maelezo ya mwisho hutoa matini kamili ya kila mamlaka inayotajwa,** si rejeo lake tu. Hili hufanywa ili msomaji aweze kuisoma mamlaka yenyewe.
4. **Maneno ya Kristo huchapishwa kwa rangi nyekundu,** pamoja na alama zake za kunukuu, kwa kufuata desturi ya muda mrefu ya Biblia za herufi nyekundu, ili maneno ya Bwana yawe dhahiri peke yake.
5. **"Bwana" anayemrejelea Yesu huandikwa kwa herufi kubwa ndogo** katika maandishi ya Askofu Byers mwenyewe, lakini kamwe si ndani ya Maandiko, kwa sababu ya uchaji.

Mababa wa Kanisa katika lugha nyingine. Pale ambapo Baba wa Kanisa ananukuliwa kutoka toleo la Kiingereza, nukuu katika ukurasa wa lugha nyingine hutafsiriwa kutoka toleo hilo la Kiingereza na huonyeshwa hivyo, kwa mfano "(imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza ya ANF 1)."

Lugha na Mtindo

Herufi kubwa za uchaji. Viwakilishi vinavyomrejelea Mungu huandikwa kwa herufi kubwa (Yeye, Wake, Kwake), kama yanavyoandikwa maneno yaliyo mali Yake kwa maana hiyohiyo, kama inaposemwa kwamba Kristo ameketi mkono Wake wa kuume.

Bwana kwa herufi kubwa ndogo. Katika maandishi ya Askofu Byers mwenyewe, neno "Bwana," linapomrejelea Yesu Kristo, huandikwa kwa herufi kubwa ndogo, katika kila lugha inayoandikwa kwa herufi kubwa. Hili halifanywi kamwe ndani ya Maandiko.

Herufi kubwa nyingine. "Ufalme" (wa Mungu na wa Mbinguni), "Mwandishi wa Ufalme," "Maandiko," "Kanisa" (likimaanisha Mwili wote wa Kristo), na "Roho Mtakatifu" huandikwa kwa herufi kubwa.

Tahajia na uakifishaji. Kurasa za Kiingereza hutumia tahajia ya Kimarekani. Katika orodha iliyotenganishwa kwa nukta-mkato, kipengele cha mwisho hutanguliwa na "; na."

Vyeo. Vyeo hutolewa kama namna za kuwaita watu na si kama madai ya hadhi, na hutumiwa kwa kiasi.

"The Most Reverend" (katika tovuti hii: "Mhashamu") ndiyo namna ya kumwita askofu iliyozoeleka nchini Marekani. Ni ya wadhifa, si ya mtu, na hutumiwa kama adabu, si kama heshima inayodaiwa. Mwongozo wa Kikatoliki kuhusu namna za kuwaita watu zinazotumika nchini Marekani unatoa, kwa kumwandikia askofu: "His Excellency, / The Most Reverend (full name)."[1]

D.D. Shahada ya Daktari wa Teolojia aliyo nayo Askofu Byers ilitolewa *honoris causa*, yaani kama heshima na si baada ya kuhitimu mafunzo, kama inavyofanyika mara nyingine katika Kanisa.[2] Mfano mmoja unaojulikana sana ni Mchungaji Daktari Billy Graham. Shahada yake ya juu kabisa aliyoipata kwa masomo ilikuwa Shahada ya Kwanza ya Sanaa (Bachelor of Arts),[3] na mwaka 1948 alipokea shahada ya heshima ya Daktari wa Teolojia.[4] Kwa kawaida aliitwa "Dr. Graham."[5] Wengine waliopokea shahada za heshima za udaktari ni pamoja na Mchungaji Harry A. Ironside, ambaye masomo yake yaliishia shule ya msingi;[6] Mchungaji G. Campbell Morgan;[7] mwinjilisti Billy Sunday;[8] Mhashamu Ronald Owen Hall, Askofu wa Hong Kong na China Kusini;[9] C. S. Lewis;[10] Mchungaji A. W. Tozer;[11] na Mtakatifu Teresa wa Kalkuta.[12]

Majina. Watakatifu, mapapa, mapatriaki na maaskofu wengine hutajwa kwa namna ya majina iliyo ya jadi katika Kanisa lao wenyewe au iliyozoeleka katika lugha ya msomaji. Namna iliyochaguliwa haimaanishi upendeleo wowote miongoni mwa makanisa.

Tafsiri. Kurasa zilizo katika lugha nyingine zisizo Kiingereza hutafsiriwa kwa msaada wa akili bandia, na matini ya Kiingereza ndiyo yenye mamlaka. Tazama Neno kuhusu Tafsiri na kuhusu Mamlaka.

Tovuti

Picha. Huonyeshwa picha zilizo katika kikoa cha umma au zilizopewa leseni huru kwa matumizi ya namna hiyo tu, na kila moja huwekewa maelezo na kutajiwa chanzo chake.

Namba, tarehe na marekebisho. Machapisho hupewa namba na tarehe. Kurasa za kudumu zinaweza kurekebishwa mahali pake, na ukurasa uliorekebishwa unaweza kuonyesha tarehe ya marekebisho yake ya mwisho, ili msomaji ajue anasoma toleo lipi.

Masahihisho. Wasomaji wanaogundua kosa, na hasa kosa katika nukuu ya Maandiko, wanaombwa kuandika kwa anwani iliyotolewa katika ukurasa wa mwanzo. Makosa husahihishwa.

Vifupisho

KJV	King James Version (matini sanifu ya mwaka 1769)
ANF	*Ante-Nicene Fathers*, wahariri Alexander Roberts na James Donaldson, ikifuatiwa na namba ya juzuu
NPNF2	*Nicene and Post-Nicene Fathers*, Mfululizo wa Pili, wahariri Philip Schaff na Henry Wace, ikifuatiwa na namba ya juzuu
Easton	Burton Scott Easton, *The Apostolic Tradition of Hippolytus* (1934)
B.K.	Baada ya Kristo; kwa Kilatini *Anno Domini*, katika mwaka wa Bwana wetu
karibu	kwa Kilatini *circa*, takriban

Ilirekebishwa mara ya mwisho: 10 Oktoba 2026

Maelezo ya Mwisho

1 Michael Andrews, "How to Address Church Officials, Bishops, Priests," *Adoremus Bulletin*, 15 Agosti 2009, https://adoremus.org/2009/08/how-to-address-church-officials-bishops-priests/. Ukurasa huo unasema: "Namna za kuwaita watu zinazotumika nchini Marekani katika barua na katika mazungumzo zimetolewa hapa chini, pamoja na baadhi ya anwani za posta za viongozi wa Kanisa." (imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza)

2 Fransisko, *Veritatis Gaudium*, Katiba ya Kitume kuhusu Vyuo Vikuu na Vitivo vya Kikanisa (8 Desemba 2017), ibara ya 51: "An honorary Doctorate can be conferred for special scientific or cultural merit in promoting the ecclesiastical sciences" ("Shahada ya heshima ya Udaktari inaweza kutolewa kwa sababu ya mchango maalum wa kisayansi au wa kitamaduni katika kuendeleza sayansi za kikanisa", imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza), https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20171208_veritatis-gaudium.html.

3 Wheaton Archives & Special Collections, "Billy Graham Resources," Wheaton College, ilitazamwa 10 Oktoba 2026: "Graham matriculated at Wheaton in 1940 and graduated in 1943 with a BA in anthropology" ("Graham alijiunga na Wheaton mwaka 1940 na kuhitimu mwaka 1943 akiwa na shahada ya kwanza (BA) katika anthropolojia", imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza), https://www.wheaton.edu/about-wheaton/museums-library-and-collections/wheaton-archives-and-special-collections/research/billy-graham-resources.

4 Wheaton Archives & Special Collections, "Select Chronology," The Evangelism & Missions Archives, Wheaton College, ilisasishwa mara ya mwisho 2 Juni 2026: "King's College commencement, received honorary Doctor of Divinity degree" ("Mahafali ya King's College, alipokea shahada ya heshima ya Daktari wa Teolojia", imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza), New Castle, DE, 7 Juni 1948, https://www.wheaton.edu/__data/assets/file/0013/30370/Chronology-1934-2018.pdf.

5 David Van Biema, "Dr. Billy Graham: A Purposeful Life, An Indelible Legacy," *Guideposts*, [2018?], ilitazamwa 10 Oktoba 2026: "The Reverend Dr. Billy Graham, quite possibly the most influential and admired religious leader of the 20th century, passed away on Feb. 21, at the age of 99" ("Mchungaji Dr. Billy Graham, ambaye huenda ndiye kiongozi wa kidini mwenye ushawishi mkubwa zaidi na aliyeheshimiwa zaidi wa karne ya 20, alifariki tarehe 21 Februari, akiwa na umri wa miaka 99", imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza), https://guideposts.org/articles/prayer/inspirational-prayers/dr-billy-graham-a-purposeful-life-an-indelible-legacy/. Tazama pia Blake Killingsworth, "DBU Celebrates the Life of Billy Graham," Dallas Baptist University, 21 Februari 2018: "DBU presented its first honorary doctorate to Dr. Billy Graham during a special ceremony held on the DBU campus" ("DBU ilimtunuku Dr. Billy Graham shahada yake ya kwanza ya heshima ya udaktari katika sherehe maalum iliyofanyika katika chuo cha DBU", imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza), https://www.dbu.edu/news/2018/02/dbu-celebrates-the-life-of-billy-graham.html; Erin Branham, "A Personal Memory of Dr. Billy Graham," BRIGHT-FM, 21 Februari 2018: "Dr. Graham invited many millions of people to encounter Jesus in a personal way" ("Dr. Graham aliwaalika mamilioni mengi ya watu kukutana na Yesu kwa njia ya binafsi", imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza), https://www.brightfm.com/shine/shine-daily/a-personal-memory-of-dr-billy-graham/; na Frank J. Beard, "Reflections on the life of Rev. Dr. Billy Graham," Illinois Great

Rivers Conference, The United Methodist Church, 1 Machi 2018: "Dr. Graham received many awards, honorary degrees, and citations during his long life of 99 years" ("Dr. Graham alipokea tuzo nyingi, shahada za heshima, na hati za pongezi katika maisha yake marefu ya miaka 99", imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza), https://igrc-www.brtsite.com/blogpostsdetail/11047520.

6 "Author Biography," Plymouth Brethren & Other Ministries: "Though his classes stopped with grammar school..." ("Ingawa masomo yake yaliishia shule ya msingi...", imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza); "Wheaton College awarding an honorary Litt.D. in 1930 and Bob Jones University an honorary D.D. in 1942" ("Wheaton College ikimtunuku shahada ya heshima ya Litt.D. mwaka 1930 na Bob Jones University shahada ya heshima ya D.D. mwaka 1942", imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza), https://plymouthbrethren.org/node/5488.

7 "The G. Campbell Morgan Collection," Learning Commons, Chicago Theological Seminary: "Morgan received his Doctor of Divinity degree from Chicago Theological Seminary in 1902" ("Morgan alipokea shahada yake ya Daktari wa Teolojia kutoka Chicago Theological Seminary mwaka 1902", imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza), https://ctslibrary.org/collections/Campbell_Morgan/intro.html.

8 Robert P. Muhlbach, "Billy Sunday, Evangelist," *Baseball Research Journal* (Society for American Baseball Research), 1980: Sunday "had numerous honorary doctor of divinity degrees conferred upon him" ("alitunukiwa shahada nyingi za heshima za udaktari wa teolojia", imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza), https://sabr.org/journal/article/billy-sunday-evangelist/.

9 University of Hong Kong, Honorary Graduates, "The Rt. Rev. Ronald Owen Hall": "Doctor of Divinity *honoris causa*" ("Daktari wa Teolojia *honoris causa*", imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza), 64th Congregation, 1965, https://www4.hku.hk/hongrads/citations/mc-ma-ronald-owen-hall-the-rt-rev-ronald-owen-hall.

10 Gabriel Sewell, "Graduation week, celebrating Honorands: Great thinkers and writers," University of St Andrews Special Collections: "St Andrews awarded Clive Staples Lewis an honorary Doctor of Divinity in June 1946" ("St Andrews ilimtunuku Clive Staples Lewis shahada ya heshima ya Daktari wa Teolojia mwezi Juni 1946", imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza), https://university-collections.wp.st-andrews.ac.uk/?p=11658.

11 "A.W. Tozer & Wheaton College," Wheaton College Special Collections, 27 Februari 2012: "Wheaton College honored Tozer with an honorary doctorate (LLD) in 1950" ("Wheaton College ilimheshimu Tozer kwa shahada ya heshima ya udaktari (LLD) mwaka 1950", imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza); "Houghton College bestowed the honorary LLD two years later" ("Houghton College ilimtunuku shahada ya heshima ya LLD miaka miwili baadaye", imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza), https://lib-scblog3.wheaton.edu/?p=5051.

12 University of Hong Kong, Honorary Graduates, "The Reverend Mother Teresa": "Doctor of Social Sciences *honoris causa*" ("Daktari wa Sayansi za Jamii *honoris causa*", imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza), 146th Congregation, 1993, https://www4.hku.hk/hongrads/graduates/m-c-o-m-o-b-e-hon-d-d-hon-dr-med-mary-bojaxhiu-teresa-the-reverend-mother-teresa. Pia: *Duke of Edinburgh Is Installed as Chancellor of the University*, Anglia Television, 1977, East Anglian Film Archive, katalogi 207990, filamu inayomwonyesha "receiving an

honorary degree from the Duke that day" ("akipokea shahada ya heshima kutoka kwa Mwanamfalme (Duke) siku hiyo", imetafsiriwa kutoka matini ya Kiingereza), https://eafa.org.uk/work/?id=894726.

Manukuu yote ya Maandiko kwa Kiswahili katika ukurasa huu yamechukuliwa bila mabadiliko yoyote kutoka *Biblica® Toleo Wazi la Neno: Biblia Takatifu™* (Neno). Matini: swh.global.bible. Nukta tatu (...) zinaonyesha sehemu iliyoachwa.

Biblica® Toleo Wazi la Neno: Biblia Takatifu™ Hakimiliki © 1984, 1989, 2009, 2015 na Biblica, Inc. Biblica® Open Kiswahili Contemporary Version™ Copyright © 1984, 1989, 2009, 2015 by Biblica, Inc. "Biblica" ni alama ya biashara iliyosajiliwa katika Ofisi ya Hataza na Alama za Biashara Marekani (United States Patent and Trademark Office) na shirika la Biblica, Inc. Imetumiwa na ruhusa. "Biblica" is a trademark registered in the United States Patent and Trademark Office by Biblica, Inc. Used with permission.

Kazi hii imewezeshwa kupitia idhini ya kundi la the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA). Ili kuona nakala ya idhini hii, angalia kwenye anwani tovuti ya http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0 au uandike barua kwa Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA. This work is made available under the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA). To view a copy of this license, visit http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0 or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.